

ШЛЯХИ СТРИМУВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена проблемі існування інфляції, яка, як і раніше, залишається одним із самих складних явищ економіки будь-якої країни, і містить безпосередні шляхи стримання інфляційних процесів в Україні.

The article is devoted to the problem of inflation, which as it was before, remains of the most complex elements of economy of any country. In the article the author suggests concrete ways of suppressing inflation processes in Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді полягає в тому, що серед багатьох речей, які нас оточують, існує досить багато таких, про які можна сміливо сказати, що вони були, є і, як іноді здається, будуть завжди. Певною мірою, до таких речей відноситься і інфляція, як явище, яке практично неможливо подолати, але до якого можна, і навіть треба, пристосуватись. Тільки цей процес пристосування має бути облаштований таким чином, щоб провідна роль залишалася не за інфляцією, а за економічною системою, яка у свою чергу цей процес пристосування з часом має трансформувати у процес управління.

У багатьох випадках дуже складно точно встановити, яке явище якому передує, якому з них можна надати перевагу стосовно первинності і, в решті решт, що є причиною, а що наслідком. Але, коли такі питання виникають відносно інфляції, стає зрозуміло, що не визначившись з причинами цього явища, керувати ним так само не реально, як і подолати його.

Зазначене питання неодноразово підіймалося в наукових працях багатьох відомих українських вчених: Гальчинського А. [1, с.2-5], Гейця В.М. [2, с.3-8], Корабліна С. [3, с.1,7], а також в публікаціях багатьох відомих і ще тільки починаючих економістів та науковців.

Пам'ятаючи давнє протистояння двох шкіл, кейнсіанської та монетаристської, стосовно вирішення проблеми інфляції та не надаючи переваги а ні ідеї державного регулювання, а ні кількісній теорії грошей, остаточно визначимось, по-перше, що саме сприяє посиленню інфляційних процесів, та по-друге, що саме необхідно для того, щоб, якщо і не подолати це явище, то, принаймні, пристосуватися до нього.

Будь-яке явище не виникає саме по собі. Інфляція у даному випадку не є виключенням. Та оскільки вона є явищем соціально-економічним, залишається тільки визначити, хто є „винним” і „покарати” його. Зупинимось окремо на кожному з суб'єктів фінансово-економічних відносин.

Розпочнемо з держави та державного апарату, який її очолює. Добре відомо, що всі функції, які виконує держава, потребують значної кількості грошей, які в повному обсязі не завжди може забезпечити бюджет навіть в умовах відсутності бюджетного дефіциту. Тобто, попит на гроші з боку держави перевищує їх пропозицію. Можливі варіанти вирішення даної проблеми добре відомі, але найгіршим з них щодо посилення інфляційних процесів, звичайно, є емісія грошей.

Постійне перевищення попиту на гроші над їх пропозицією має місце і з боку суб'єктів підприємницької діяльності. Основу такого перевищення складає бажання отримувати додаткові прибутки. В реальному вимірюванні практично не існує такого прибутку, який здатний був би задовольнити підприємця. Грошей дійсно багато не

буває. Особисті бажання підприємця як людини та фінансові плани як суб'єкта господарювання не уклінно зростають із збільшенням прибутку, у багатьох випадках навіть перевищуючи існуючі можливості. І це не інакше як природна психологія збагачення людини, яка по суті справи є двигуном економічного прогресу. Матеріальний стимул є тією силою, який здатний долати на своєму шляху всі „перешкоди”, навіть такі, як недостатня кількість грошей.

Якщо зупинитись окремо на монополіях, то практично їх можна розглядати як дещо відокремлену структурну одиницю у великій армії суб'єктів господарської діяльності. Але в основі їхнього утворення і діяльності так само полягає прагнення отримувати додаткові прибутки, тобто так само має місце надлишковий попит на гроші.

Щодо перевищення попиту на гроші над їх пропозицією не стало виключенням і населення. Соціальне положення населення має бути занадто високим, щоб ним можна було нехтувати, коли йде мова про попит на гроші. Тим більше це не стосується нашої країни. Але у будь-якому разі зростаючі можливості породжують нові бажання. Люди бажають жити краще і ніхто і ніколи не зможе позбавити їх цих бажань.

На розвиток інфляційних процесів не можуть не впливати і природні багатства, кількість яких постійно зменшується і які людство використовує набагато швидше, ніж вони утворюються. Як правило, економісти не пов'язують цей процес із монетаристською концепцією. Але відсутність зв'язку між ними має місце лише на перший погляд.

Насправді ж кожна країна, яка володіє тим чи іншим природним багатством, зіставляючи час його утворення та швидкість його споживання, добре усвідомлює, що пропозиція природних багатств так чи інакше з часом постійно має зменшуватись, а попит на них має зростати. Розробка нових місцезнаходжень у випадку з копалинами та побудова нових споруд для використання наземних ресурсів потребують додаткових коштів, які далеко не завжди існують у достатній кількості на дані види робіт. Тобто, знов попит на гроші перевищує їх пропозицію.

Таким чином, як би економічний світ не звинувачував монетаризм в односторонності їх концепції, в основі інфляційних процесів лежить підвищений попит на гроші. У даному випадку доцільно ще раз (вже в котрий) звернутися до „Кількісної теорії грошей” М.Фрідмена: „Кількісна теорія – це перш за все теорія попиту на гроші. Це не теорія виробництва або грошового доходу, або рівня цін. Будь-яке положення стосовно цих змінних потребує об'єднання кількісної теорії зі спеціальними умовами, які накладаються на пропозицію грошей та інші змінні [4, с.788]”.

Існування підвищеного попиту на гроші в умовах контрольованої їх пропозиції призводить лише до інфляційного збудження, яке на відміну від інфляції, є явищем тимчасовим і може бути за певний період часу саморегульованим.

Це ж стосується і підвищеного попиту на товари і послуги, який є досить чутливим до психології поведінки людей в умовах очікуваної інфляції, або будь-яких непередбачливих обставин, наприклад, неврожайних років, політичних змін, терактів та інше. Якщо пропозиція грошей не перевищує їхню необхідну кількість, інфляційне збудження, яке виникло на фоні підвищеного попиту на товари та послуги, буде врегульовано за рахунок того, що на зміну йому прийде фаза зменшення попиту, яка автоматично призведе, до припинення росту рівня споживчих цін.

Приблизно аналогічна ситуація спостерігається і відносно надлишкового попиту на товари та послуги у випадку їх недовиробництва. Зростання цін буде обмежено кількістю грошей, яка передбачена населенням на споживання.

Звичайно, ціни не впадуть до початкового рівня (в якійсь мірі цим обумовлена загальна тенденція росту цін), але у той самий час таке підвищення не призведе до розкручування інфляційної спіралі та, як наслідок, до гіперінфляційної кризи, як це було в Україні у 1993 році.

Практично це ж стосується і інфляції витрат. „Не дивлячись на свою популярність, теорія інфляції витрат має дуже обмежене застосування. Якщо зростання витрат утворить грошову експансію, яка інакше не виникла би, то дія останньої саме більше обмежиться тимчасовим підвищенням загального рівня цін, яке буде супроводжуватись безробіттям та наступною тенденцією до загального зниження цін [4, с.874]”.

За таким сценарієм події будуть розгортатися лише в умовах незмінних темпів росту пропозиції грошей, яка в свою чергу має бути зорієнтована безпосередньо на процес виробництва товарів і послуг.

Таким чином, інфляція, сформувавшись на базі виникнення грошей, продовжує існувати у грошовому просторі. Ми можемо не погоджуватись з М.Фрідменом та його монетаристською концепцією, але, чим більше працюєш над проблемою інфляції, тим більше переконуєшся, що „інфляція завжди і скрізь являє собою грошовий феномен [4, с.877]”. А протиріччя, на якому побудовано протистояння кейнсіанської та монетаристської терій, полягає лише у визначенні факторів, які спричиняють інфляцію. Всі фактори, які прийнято відносити до немонетарних, є якісно-монетарними факторами, на відміну від кількісно-монетарних, які зазвичай ми розглядаємо в якості суто монетарних факторів.

Процес узгодження кількісно- та якісно-монетарних факторів має в решті решт подолати протистояння між кейнсіанською та монетаристською теоріями, принаймні, стосовно природи та можливих напрямків розвитку інфляції. Тільки таке узгодження дає можливість всебічно дослідити та проаналізувати інфляцію як явище, а також визначити шляхи до її стримування, а у разі необхідності – пристосування до неї.

Якими б важливими та чисельними не були якісно-монетарні фактори, саме в наслідок їх природи, визначальна роль залишається за кількісно-монетарними. Шляхом впливу на кількісно-монетарні фактори, і в першу чергу через обмеження надлишкової грошової емісії, можна створювати „коридор”, в межах якого будуть відбуватися інфляційні коливання, спричинені впливом якісно-монетарних факторів. А вже від рівня регулювання в межах якісно-монетарних факторів буде залежати величина тиску на стіни такого „коридору”.

Основна небезпека такого тиску полягає в тому, що в першу чергу він буде спрямований на соціально незахищені та матеріально незабезпечені верстви населення. Саме вони відчують на собі весь тягар вкрай соціально несправедливого перерозподілу грошових ресурсів у країні, який може відбуватись на фоні загального економічного зростання та економічної стабільності.

Фактично, тільки через узгодження кількісно-монетарних факторів, які є формою інфляції як явища, з якісно-монетарними факторами, які у свою чергу є змістом інфляції, можна реально наблизитись до урівноваження економічної системи держави в цілому.

Не зважаючи на те, що теорія узгодження кількісно- та якісно-монетарних факторів інфляції так само, як і будь-яка фундаментальна теорія, є у певній мірі абстрактною, саме вона є третьою точкою опори для кейнсіанської та монетаристської теорій, і саме вона відкриває реальні перспективи щодо економічного розвитку і одночасного покращення соціального стану населення.

Привертають також увагу два висновки монетарної теорії у довгострокових часових інтервалах, зроблені М.Фрідменом у його роботі:

„(1) Номінальна кількість грошей визначається в першу чергу їх пропозицією.

(2) Реальна кількість грошей, або кількість грошей в реальному виразі визначається перш за все попитом на гроші – функціональною залежністю між попитом на реальну кількість грошей та іншими змінними економічної системи. [4, С.816]”

Тобто, якщо попит на гроші буде задовільнений пропозицією, номінальна кількість грошей співпаде з їх реальною кількістю. Але, якби це було можливо, інфляції аби не існувало взагалі, або для її подолання не треба було б докладати аніяких зусиль.

Між тим, в наслідок особливості загальної психології людей можна зазначити, що не існує такої пропозиції грошей, яка була б здатна задовольнити попит на них. Таким чином, оскільки не існує точки рівноваги між попитом на гроші та їх пропозицією, то відповідно номінальна вартість грошей ніколи не зможе досягти її реальних показників.

Тоді виходить, що існування реальної дефляції практично неможливо, а якщо вона і існує, то це свідчить про наявність в економічній системі або придушеної інфляції, або нестачі грошей а обігу.

Оскільки придушену інфляцію стискувати до нескінченості не можна, вона знаходить для себе вихід у вигляді тіньової економіки, обсяги якої залежать від розміру надлишкової кількості грошей в обігу. Саме тіньова економіка є тією протиположною, яка „врівноважує” розбалансовану економічну систему і „захищає” її від кризових коливань.

На відміну від придушеної інфляції дефляція, побудована на нестачі грошей в обігу, є ще більш небезпечним явищем для економіки країни, ніж безпосередньо інфляція. Це довела фінансова криза Сполучених Штатів Америки 1929 року, на зміну якій прийшла велика депресія, яка в свою чергу вийшла далеко за межі однієї держави, охопивши Європу і практично весь світ [5]. Економічний крах став наслідком невиваженої банківської політики Сполучених Штатів, коли у 1929 році емісія грошової маси за рік становила лише 0,7 % у той час, коли їй передували протягом декількох років інфляційний бум і політика дешевих грошей [5].

Якщо порівняти досвід великої депресії 1929-1933 років та української кризи 1993 року, можна дійти висновку, що за своїми руйнівними наслідками надлишкова кількість грошей в обігу менш небезпечна, ніж їх катастрофічна нестача. Виходить, що спуститися з гори набагато легше, ніж вилізти з прірви, як в прямому, так і в переносному сенсі.

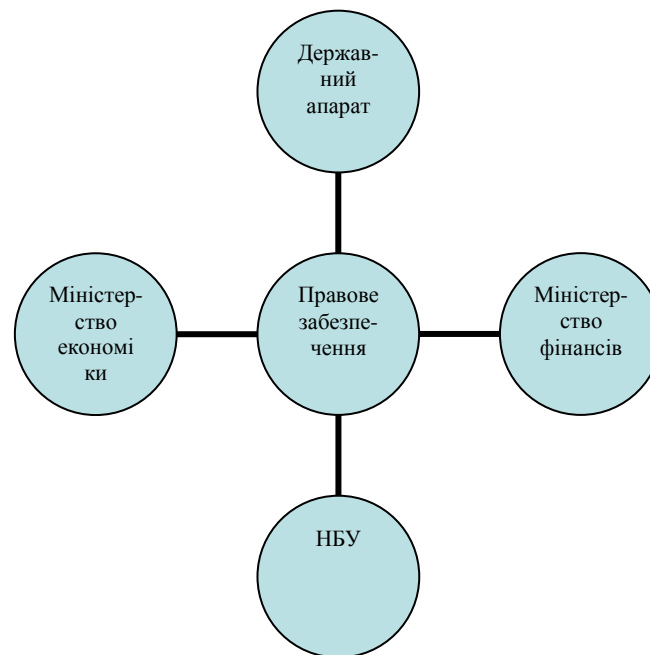
Що ж стосується помірної рівня інфляції, його можна вважати реальним лише за умов відсутності тіньової економіки та численних боргів. В іншому випадку цей показник є номінальним виразом інфляції, яке віддалене від реального його значення настільки, наскільки номінальна вартість грошей віддалена від їх реальної вартості у часи гіперінфляції.

Таким чином, інфляція – це соціально-економічне явище, пов'язане з постійно існуючим і так само постійно зростаючим попитом на гроші з боку держави, суб'єктів господарської діяльності та населення.

Унікальність цього явища полягає в тому, що воно базується на попиті, який природним шляхом ніколи не зможе бути задовільнений з боку пропозиції. Це саме той випадок, коли система не може врівноважитись сама по собі.

Саме така неможливість саморегулювання змушує нас перейти від монетарної теорії М.Фрідмена до теорії державного регулювання Дж.М.Кейнса.

Розглянемо один із можливих шляхів врегулювання економічної системи за допомогою побудови антиінфляційної моделі державного регулювання в Україні:

Основна ідея такої моделі полягає в тому, що кожна її одиниця має бути максимально незалежна від „корисних” інтересів інших та виконувати свої безпосередні функції, спрямовані на побудову економічно розвинутої, соціально захищеної та політично безпечної держави.

1. Держава має бути позбавлена можливості використання надлишкової емісії грошей з метою фінансування незапланованих витрат, тим більше об’єктивно не зумовлених.

2. Основна мета міністерства економіки та всіх підлеглих йому структур полягає виключно в досягненні економічного розвитку країни.

3. Міністерство фінансів та його підлегли структури, особливо бюджетний комітет та податкова адміністрація, мають розподіляти фінансові ресурси між державою, суб’єктами господарської діяльності та населенням з метою максимально можливого забезпечення їх потреб. Шляхом удосконалення податкової системи мають бути вирішені два основних питання: наповнення бюджету та подолання тіньової економіки.

4. Основною метою НБУ є забезпечення економічної сфери необхідною кількістю грошей. На процес емісії грошей не можуть впливати фінансові органи з метою фінансування бюджетного дефіциту, наявність якого свідчить в першу чергу про неудоконаленість та неузгодженість окремих ланок фінансової системи, звичайно за умов ефективної діяльності інших одиниць моделі.

Так само на процес емісії грошей не може впливати державний апарат з метою їх додаткового фінансування. Національний банк має контролювати кількість грошей в обігу та утримувати рівень інфляції в межах 2-3 % на рік.

5. Серцем моделі є сфера правового забезпечення, яка має створити таке правове поле, в якому діяльність всіх одиниць моделі буде узгоджена між собою належним чином та спрямована на загальний соціально-економічний розвиток країни.

Звичайно, така модель передбачає не тільки надання певної незалежності кожній її одиниці. Модель може бути ефективною за умов обов'язкового підвищення рівня відповідальності кожної одиниці за свої дії та раціональне узгодження сумісних інтересів, спрямованих на урівноваження всієї системи.

Таким чином, наближується час, коли багаторічне протистояння двох фундаментальних теорій, кейнсіанської та монетаристської, має досягнути свого логічного завершення. Складається таке враження, що ці теорії дивляться одна на одну крізь призму інфляційного явища, навіть не здогадуючись, що вони є двома різними сторонами однієї медалі – економічної стабільності.

Як прихильниця державного регулювання, кейнсіанська теорія, так і монетаристська теорія, прихильниця грошового регулювання, начебто не помічають, що вони наскільки „чужі”, настільки ж і „рідні”. Невиправдані зміни і порушення у сфері дії однієї теорії раптово спричиняють порушення в іншій. І навпаки.

До компетенції сфери державного регулювання можна віднести переважно більшість якісно-монетарних чинників інфляційних процесів: існування монополій; тіньова економіка; недосконала податкова система; високий рівень корумпованості у державі; невважена бюджетна політика; відсутність високого рівня довіри громадян до держави та інше.

Не менш важливими є напрямки діяльності банківської системи: удосконалення грошово-кредитної політики; грошова емісія та контроль над її обсягами; забезпечення безперешкодного руху грошових потоків; контроль над кількістю грошей в обігу; забезпечення економіки країни необхідною кількістю грошей; удосконалення депозитарної політики з метою залучення якомога більшої кількості громадських заощаджень у банківську сферу та інше.

Саме шляхом підвищення рівня довіри населення до НБУ та проведення Національним банком вдалої депозитарної політики можна:

- 1) зменшувати кількість готівкових грошей в обігу;
- 2) обмежувати загальний сукупний попит, що відповідно зі свого боку певною мірою буде стримувати інфляцію попиту;
- 3) скорочувати обсяги зовнішніх кредитів, кошти яких у відповідному часовому періоді можна умовно розглядати в якості емісійних коштів, які переповнюють державні грошові канали і посилюють у даному випадку кредитну інфляцію;
- 4) збільшувати обсяги кредитування виробництва непродовольчих і особливо продовольчих товарів, що поступово призведе до вирівнювання структурного перекосу, який українська економіка отримала у спадщину від Радянського Союзу і який за роки незалежності не тільки не виправила, а навпаки, ще більше посилила;
- 5) підприємцям всіх напрямків виробництва використовувати отримані кредитні ресурси на розробку та залучення новітніх технологій у виробництво, що дозволить поступово скорочувати собівартість виробляємих товарів і послуг і відповідно стримувати посилення інфляції витрат;
- 6) поступово, з кожним роком все більше, обмежувати кількість грошових коштів, які обертаються, або потенційно можуть обертатися, у тіньовому секторі економіки;
- 7) за рахунок отримання населенням доходів за депозитними вкладками надати бажаним громадянам додаткову можливість відкриття власної справи (звичайно за умов відповідного спрощення цієї процедури), що дозволить збільшити армію працівників виробничої сфери, зменшити кількість бюджетних працівників і навіть певною мірою зменшити рівень безробіття;

8) активізувати інвестиційну діяльність населення, що надасть реальну можливість з одного боку скоротити обсяги іноземних інвестицій, а з іншого – покращити рівень матеріального забезпечення українських громадян та підвищити рівень їх купівельної спроможності, що зі свого боку відповідним чином буде сприяти подальшій активізації виробничого процесу;

9) і в решті речей, забезпечити економіку країни необхідною кількістю грошей, не використовуючи емісійні механізми поповнення державних грошових каналів.

Таким чином, на сьогодні НБУ має реальні об'єктивні можливості позитивно впливати на розвиток української економіки, якщо тільки йому буде надана відповідна суб'єктивна можливість.

У будь-якому разі, досягнути економічного розвитку в Україні можна лише сумісними зусиллями сфери бюджетного регулювання та банківської системи. Але якими значними не були б досягнення на шляху економічного зростання, не можна забувати про існування одного з найважливіших факторів, фактору, який досить складно враховувати в процесі дослідження, а саме про загальну психологію поведінки людей, тим більше в умовах ринкової трансформації економіки. Чим більше це усвідомлює держава, тим більше вона має вкладати грошей в „людський капітал”:

- у виховання, щоб зменшувалась армія людей, які не бажають і не здатні працювати не тільки на користь суспільства, а навіть на свою особисту користь;

- в освіту, щоб до влади, до політики та у всі сфери економіки приходили освічені та висококваліфіковані спеціалісти;

- в медицину, бо тільки морально та фізично здорова нація народжує здорові покоління і має майбутнє;

- в науку, бо передові технології (у широкому сенсі цього слова), які не тільки підвищують добробут населення, а й здатні вивести країну на новий світовий рівень - це складна, іноді багаторічна, праця багатьох вчених, яку ніхто не бачить, але наслідками якої практично всі користуються;

- в культуру і духовність, бо жодні матеріальні блага не здатні замінити ці споконвічні цінності.

І тільки коли свідомість суспільства на всіх рівнях зросте настільки, щоб усвідомлювати, що блага, які виробляються у державі, виробляються людьми і для людей, тільки тоді можна буде очікувати суттєвого результату від усіх наукових досліджень і досягнень, тільки тоді економічне зростання буде повною мірою виправдовувати всі витрачені на нього людські зусилля та матеріальні витрати.

Література

1. Гальчинський А. Найвищий пріоритет – грошова стабільність // Вісник НБУ. – 2001. - № 5. – С.2-5.

2. Геєць В. Про політику економічного зростання в Україні // Банківська справа. – 1999. - № 2. – С. 3-8.

3. Кораблин С. Инфляция и экономический рост // Зеркало недели. – 15-21 марта 2003 г. - № 10 (435).

4. Фридмен М. Количественная теория денег // Петти В., Смит А., Рикардо Д., Кейнс Дж., Фридмен М. Классика экономической мысли: Сочинения. – М.: Изд-во ЭКСМО – Пресс, 2000. - С.787-891.

5. Бум, крах и будущее: Анализ австрийской школы: Пер. с англ. / Сост. А.В.Куряев. – М.: ООО «Социум», 2002. – 220 с.